

Kapitola 6

Ochrana životního prostředí při využívání nerostného bohatství

6.1 Úvod a stručný přehled vývoje právní úpravy

Jedním ze základních znaků a současně i projevů vztahu jakékoli formy života a prostředí, v němž se nachází, je výměna látek a energií. To proti i pro člověka a jeho životní prostředí. V jeho případě se tento vztah, vzhledem k tomu, jak se životní potřeby jeho a jím vytvořené civilizace stávaly komplikovanější, stával se komplikovanějším i způsob jejich uspokojování. Komplikoval se a nabýval na intenzitě i tento vztah. Jedním z jeho projevů je i využívání nerostného bohatství planety, na které člověk žije, a která je i jeho životním prostředím. Využívání nerostného bohatství postupně nabylo rozměrů a intenzity, které z něho činí jeden z nejvýznamnějších faktorů ovlivňujících životní prostředí, a to nejen životní prostředí člověka.

Využívání nerostného bohatství patří k lidským činnostem, které byly poměrně brzy regulovány právem. Důvody právní regulace však byly dlouho jiné než ekologické.

Na našem území bylo dobývání nerostů předmětem právní regulace jako součást tzv. horního regálu, tj. výhradního práva panovníka na zlato, stříbro, případně další kovy.

Spolu s nástupem kapitalistického výrobního způsobu a jemu odpovídající společensko-ekonomického upořádání společnosti, přestávala feudální úprava vyhovovat. V Rakousko-Uhersku byl odpovídající právní úprava v podobě obecního zákona horního č. 146 ř.z. vydána v roce 1854. V něm byly vyhledávání a těžba nerostů koncipovány na principu horní svobody. To znamenalo, že napříště měl z hlediska práva každý stejnou možnost tyto činnosti provádět.

Tento zákon platil a byl účinný i po celou dobu tzv. „první československé republiky“.

V roce 1945 byly dekretem prezidenta republiky č. 100 Sb. znárodněny doly a další podniky provozované podle horního zákona. Zákonem č. 114/1948 Sb. pak bylo znárodnění těžebního průmyslu dokončeno znárodněním podniků pro těžbu a zpracování rašeliny a některých dosud volně těžených surovin.

Ústava 9. května 1948 stanovila, že nerostné bohatství v Československu může být napříště jen národním majetkem a právo těžit je bylo vyhrazeno státu.

S účinností od 1. ledna 1958 byl vydán zákon č. 41/1957 Sb. o využití nerostného bohatství (později novelizovaný zákony č. 48/1959 Sb., č. 166/1960 Sb. a č. 40/1964 Sb). K zákonu pak byla vydána řada prováděcích předpisů. Byla tak vytvořena ucelená právní úprava hornické (důlní) činnosti počínaje vyhledáváním a průzkumem ložisek, přes vlastní dobývání nerostných surovin a jejich bezprostřední úpravu, až po likvidaci důlních děl. Tato právní úprava odpovídala novým společenským podmínkám – centrálně řízenému hospodářství orientovanému na surovinově náročná odvětví se zajištěním nejen soběstačnosti státu, ale i ostatních zemí soustavy zemí tzv. reálného socialismu. Tento právní stav trval až do roku 1988, kdy byl změněn přijetím nového (dosud platného) horního zákona a na něj navazujících prováděcích předpisů.

6.2 Prameny právní úpravy

A. Prameny přímé

B. Prameny související

Zákon ČNR č. 334/1992 Sb. o ochraně zemědělského půdního fondu - § 8

Zákon č. 289/1995 Sb. o lesích a o změně některých zákonů (lesní zákon) - § 13 odst. 3, § 14, § 15, § 16

Zákon č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny - § 4 odst. 2, § 10, §§ 14 až 45

Zákon č. 183/2006 Sb. o územním plánování a stavebním řádu

Zákon č. 100/2004 Sb. o posuzování vlivů na životní prostředí

6.3 Vymezení základních pojmů

Nerostné bohatství – ložiska vyhrazených nerostů, tzv. výhradní ložiska (§ 4 horního zákona).

Nerost – podle § 2 odst. 1 horního zákona jsou to tuhé, kapalné a plynné části zemské kůry s výjimkou těch, které jsou uvedeny v § 2 odst. 2 horního zákona.

Vyhrazený nerost – nerost jmenovitě uvedený v § 3 odst. 1 horního zákona nebo náležející do skupiny nerostů jmenovitě v citovaném ustanovení uvedený.

Nevyhrazený nerost – nerosty neuvedené v § 3 odst. 1 horního zákona.

Ložisko nerostu – nahromadění nerostu vzniklé v důsledku přírodních sil a procesů nebo vzniklé hornickou činností (základka v hlubinném dole, opuštěný odval, výsypka, odkaliště), pokud obsahují nerosty - § 4 horního zákona.

Výhradní ložisko - ložisko nerostů, na které příslušný ústřední orgán státní správy vydal osvědčení o tom, že jde o výhradní ložisko, tj. takové soustředění vyhrazeného nerostu, kdy jeho koncentrace, množství a kvalita umožňují odůvodněně očekávat jeho nahromadění^{1/} - § 6 horního zákona .

-----
^{1/} Nejasnost tohoto vymezení je očividná; není jasné, jaké nahromadění nerostu má ještě nastat a jak k němu má dojít, když už samo vymezení pojmu ložisko určité nahromadění nerostu (množství a koncentraci) předpokládá.

Ochrana a využití nerostného bohatství – takto horní zákon již ve svém názvu a následně i v § 1 označuje samotný účel horního zákona; jde o označení souboru činností v praxi i literatuře někdy označovaných též jako „důlní činnost“, mezi něž patří zejména vyhledávání a průzkum , otvírka, příprava a dobývání ložisek nerostů a úprava a zušlechťování nerostů prováděné v souvislosti s jejich dobýváním.

Hornická činnost – pojem příliš se neliší od výše uvedeného pojmu „důlní činnost“. Rozdíl spočívá v tom, že vymezení „důlní činnosti“ v horním zákoně (§ 1) je na první pohled užší než vymezení pojmu „hornická činnost“ v § 2 zákona č. 61/1988 Sb. V něm je „hornická činnost vymezena jmenovitým výčtem činností, který vedle shora uvedených činností uváděných i horním zákonem obsahuje i činnosti další. Rozdíl zmizí, připomeneme-li si, že výčet činností zahrnovaných do „důlní činnosti“ horním zákoně je jen příkladný.

Zákon č. 61/1988 Sb. kromě činností uvedených i v horním zákoně navíc “ výslovně uvádí zřizování a provozování odvalů, výsypek a odkališť, pokud mají souvislost s ostatními formami hornické činnosti a dále pak zajišťování a likvidaci

starých důlních děl a konečně i zvláštní zásahy do zemské kůry. Posledně uvedené činnosti však zná i horní zákon – viz jeho § 34.

Za povšimnutí stojí, že zatímco horní zákon při vymezení své působnosti v § 1 hovoří o ložiscích všeobecně, zákon o hornické činnosti svou působnost v § 2 vymezuje jen ve vztahu k výhradním ložiskům. Na straně druhé do působnosti zákona o hornické činnosti patří i činnosti prováděné hornickým způsobem, a to i tehdy jestliže nesouvisí s využíváním nerostného bohatství. Jejich výčet uvádí zákon 61/1988 Sb. v § 3.

Geologické práce – takto zákon č. 62/1988 Sb. ve svém § 2 odst. 1 označuje činnosti zde uvedené. V pochybnostech, zda o takovou činnost jde, rozhoduje Ministerstvo životního prostředí v dohodě s Ministerstvem průmyslu a obchodu.

6.4 Principy právní úpravy

a) Princip jednoty využívání nerostného bohatství a ochrany životního prostředí.

Tento princip vyjadřuje skutečnost, že nerosty, resp. tzv. horninové prostředí jsou součástí životního prostředí^{2/} a současně jsou pro současného člověka nezastupitelnými přírodními zdroji. Již dávno vstoupily do výměny látek probíhající mezi člověkem a jeho prostředím.

-----
^{2/} Toto prostředí vzniklé v procesech utvářejících samu planetu Zemi, dokonce obsahuje i nerosty, na jejich vzniku se významně podílely i živé organismy. Toto prostředí je v úzkých vazbách na další složky životního prostředí – vodu a ovzduší. Dalo vzniknout i úrodné nejsvrchnější vrstvě zemské kůry – půdě. Člověk
-----

b) Princip prevence

Vyjadřuje základní přístup člověka ke způsobu provádění této části své výměny látek s přírodou. Říká, vyhledávání a průzkum ložisek a jejich dobývání musí být připravovány a prováděny se zřetelem k možným důsledkům pro životní prostředí dřív, než dojde k realizaci uvedených činností.

c) Princip odpovědnosti subjektu, jehož činnost působí na životní prostředí.

Povinnost zajistit ochranu životního prostředí má především subjekt, který do životního prostředí zasahuje. To v plném rozsahu platí i o subjektech provádějících činnosti související s využíváním nerostného bohatství. Porušením této povinnosti má pak logicky za následek i vznik odpovědnosti tohoto subjektu. Součástí této odpovědnosti je i povinnost nést náklady na ochranu a obnovu (sanaci) krajiny a životního prostředí. S předstihem proto musí i vytvářet zdroje pro tyto účely.

d) Princip zvýšené pozornosti pracovnímu prostředí jako součásti životního prostředí

Požadavek mimořádné pozornosti pracovnímu prostředí jako jedné z podob životního prostředí člověka, zejména z hlediska bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, vyplývá z povahy těchto činností a rizik s nimi spojených.

V dalších částech této kapitoly pojednáme o právní problematice ochrany životního prostředí tak, jak se odráží v jednotlivých etapách činností umožňujících využívání nerostného bohatství Země, tak jak za sebou obvykle následují.